

POESIA I OBLIT.
SOBRE LA VEU POÈTICA DE J. PÉREZ MONTANER

Lluïsa Julià

“No hi ha cançons per als cors fugitius”

JAUME PÉREZ MONTANER

A RELACIÓ ENTRE UN POETA I EL LLOC AL QUAL pertany, el país que coneix i a la seva determinada manera de viure, de la qual s'alimenta, té unes dislocacions molt marcades en Jaume Pérez Montaner. Penso que són causa estreta --potser part constitutiva-- de com es relaciona poesia i record en la seva obra, de la importància que concedeix a l'oblit. Montaner desenvolupa aquest procés d'investigació poètica a partir dels anys noranta: *Màscares* i la plaqueta *La mirada ingènua*, tot dos de l'any 1992, i sobretot ceneix la seva obra des de *Fronteres*, publicat el 1994, i *L'oblit*, editat dos anys més tard, però que, com el mateix escriptor explica, són dos llibres concebuts i elaborats en paral·lel. La idea de record i oblit també és el rerefons sedimentat d'alguns poemes aplegats el 2009 a *Solatge*. Un aplec en què la veu del poeta s'ha tornar *senior*, té autoritat, accentua el seu to meditatiu. “Adéus” que tanca aquest darrer llibre s'inicia amb un:

cansat de tot ara recorda el lloc
on va teixir tenaç dies i afanys
papers i obscurs presagis
amb un ocult sentit
que potser no sabia destriar

El recorregut vital i poètic és llarg abans no arriba a aquesta mena de ritual dels adéus que és aquest poema. D'una banda hi ha

la biografia concreta, de lluita contra la dictadura franquista, l'empresonament i el posterior exili nord-americà. El poeta en va deixar constància en l'obra escrita als anys setanta i vuitanta, i encara extensament a *Fronteres* en què els noms indígenes de l'estat d'Oregon (EUA) on vivia ressonen en els poemes de les seccions "Multnomah" o "Ciutat de les roses". Són set anys de somni, la temptativa d'arrelar-s'hi, de "plantar ací (allà) la meua tenda" apunta el poeta en més d'una ocasió (*Fronteres*: 35 i 49); la necessitat de pertànyer a un lloc: "És ací on ha de nàixer l'alegria del cigne i ha de brollar l'arrel de saba nova; potser després de la nostra desfeta." (*Fronteres*: 44). Però, hi ha el retorn a València i la constatació que en un moment o altre el poeta s'ha d'enfrontar a la pròpia tradició. És a dir, a Estellés. Hi ha la certificació de l'individu modern, de la seva fragmentació; també hi ha la constatació d'una pàtria perduda, inexistent. Llegim: "fugitiu de les pàtries irredemptes i absolutes" (*Fronteres*: 31), "Per al meu cor la llum, el record d'una pàtria impossible" (*Fronteres*: 65) que troba el seu tornaveu a "Pleniluni", un poema en prosa del mateix recull: "Per al teu cor la nit i el record d'una pàtria expectant i impossible" que ens descobreix un fragment que defineix la vida poètica de Jaume Pérez Montaner. "Llàstima de país" exclama una i altra vegada en el poema de *Solatge* titulat "que sempre torna" (32): "Llàstima de país i llàstima del poble". És un dels poemes més emblemàtics de la seva producció, hi conclou:

Llàstima de país que ha perdut les idees:
un poble de corders als seus pastors submisos
que sens recança els duen recte a l'escorxador.

És un moment igni, un poema-esdeveniment seguint les paraules del poeta irlandès Seamus Heaney en les seves reflexions sobre poesia. Cal llegir, però, l'obra dels anys noranta de Montaner per veure'n el traç i el procés, quan la seva obra descriu una investigació poètica que trenca les fronteres del record, de l'antiga memòria heretada, descrita per veu d'altri, i s'endinsa en el seu propi jo. El poeta ho diu amb veu clara: "Vaig decidir llavors de dir-me a mi mateix" (*Fronteres*: 79), va bussejar per "emmirallar-se en l'esbós incomplet dels nostres cossos" (*Fronteres*: 89). És un discurs ja ben allunyat de l'obra anterior amb què es va donar a conèixer i descrita per Francesc Calafat el 1991 a l'antologia *Camp de mines*. Entenc que aplicada posteriorment aixequés la queixa de Dominic Keown (vegeu el pròleg a *L'oblit*) quan alguns

papers crítics tornaven a posar de manifest una lectura esbiaixada de l'obra de Montaner. La representativitat poètica de Jaume Pérez Montaner dins de la lírica catalana contemporània cal buscar-la en l'obra dels anys noranta; quan descriu el procés d'emmiration amb ell mateix, hi utilitza eines psicoanalítiques, lacanianes i bloomianes, i estableix un diàleg fructífer amb la poesia –i la prosa-- occidental moderna, fidel també a la seva manera de ser i, al mateix temps, vigilant amb la tradició catalana més experimental.

A València dir tradició remet directament a Vicent Andrés Estellés, amb qui Montaner manté un diàleg obert. És coneguda la seva estreta amistat, però també la llarga reflexió que ha desplegat durant anys entorn l'obra estellesiana que es pot consultar a *El Mural com a fons. La poesia de Vicent Andrés Estellés* (2009). Reflexió, mirall i distància, és clar. Poèticament, un dels poemes que poden representar aquest diàleg és la relació que hi ha entre el poema “Demà serà una cançó” d'Estellés (*Llibre de meravelles*) i el poema 20 i darrer de la secció “Domini de l'aurora” de Montaner (*L'oblit*). El contrast és evident entre el poeta que frisa per recordar, per fixar, per narrar en mots exultants un país que veu perillar i el poeta, cos endins, que davant el desastre, la desfeta, es construeix novament des del desésser, des de l'oblit.

Escriu Estellés:

Animal de records, lent i trist animal,
ja no vius, sols recordes. Ja no vius, sols recordes
haver viscut alguna volta en alguna banda.
felicitat suprema, l'hora d'escriure versos.
[...]

En Estellés el record és superació de la mort, és vida; en Montaner, un dels seus hereus directes, recordar ha esdevingut el seu contrari: “recordar és morir” afirma en els poemes finals de *Fronteres* (vegeu, per exemple, el poema de la pàgina 95). Hi ha hagut un salt, un canvi de perspectiva, perquè si el record és fonamental per al poeta que com Estellés és conscient dels perills de la pròpia cultura i en llença voraça a la seva plasmació en l'escriptura, podem afigurar-nos el País Valencià a través dels seus versos; la situació de Montaner és molt més desencorajada, conscient d'una pàtria impossible hem ressenyat més amunt, els seus poemes parlen sovint de “desfeta”. Així, convençut que “Tot ve a ser record i memòria” (*El Mural com a fons*: 70) el

Amb dues senadores xilenes en l'exili. Portland, 1977

poeta se situa en el mateix oblit, i és de l'oblit, des de la negació que neix la seva cançó:

No hi ha cançons per als cors fugitius.
Són cants de son oblidats i confusos
de més enllà del temps o del dolor
que a poc a poc espurneja les síl·labes
d'un desesper que és dura coneixença." (*L'oblit*: 55)

De l'oblit dels propis límits, confins, prejudicis, de la mort de tot record per accedir a un renéixer, reafirmar-se, lacanià i humanista: "Jo sóc el meu propi turment. Tots els records acaben en l'oblit" (*L'oblit*: 15) són les afirmacions primeres del nou ésser que s'alça, no allunyat d'un nihilisme existencialista que travessa de cap a cap el volum *L'oblit*. Des d'una actitud d'estricta humilitat, potser sols cal titllar-la de lúcida, traça una nova biografia. "Palimpsest" és la prosa poètica que l'enceta, que situa l'individu fora del temps --és clar que l'obra de Montaner se centra en la reflexió sobre el temps i més enllà del temps cronològic--. Per això a *L'oblit* s'imposa la reflexió fora del temps: "esclata el temps sense fi ni principi" (53) i se cerquen nous confins més enllà d'aquell que s'ha estat o es pot ser. L'oblit esdevé la fons creadora, és la forma productiva i d'investigació literària. L'experiència trasmuda, trasplanta, regenera, en una nova vida (vegeu la secció "Domini de l'aurora").

És un bon exercici rellegir les pàgines d'*El Mural com a fons* com una reflexió poètica sobre la pròpia obra. Hi escriu Montaner: "el poeta sap o intueix que, en el més profund del nostre ser, l'única cosa a la qual ens podem agafar amb una mínima sensació de certesa és tot allò que queda en la memòria o que el record va pouant des de l'inconscient" (71). Un inconscient que, seguint Lacan, precisa de l'oblit per endinsar-se en el més profund de l'ésser. En aquell estadi de replegament i oblit en què tot és possible. També hi diu: "Els camins de la lírica solen ser 'amagatalls secrets', sempre subtils i complicats i ben sovint, mitjançant un trasllat metalèptic, brolla de sobte el trop o la imatge llegida i gairebé oblidada --o potser no tan oblidada-- en un nou context creatiu i poètic que li dona una renovada vida." (*El Mural com a fons*: 67)

Una de les imatge que representa al poeta en aquest procés és la del caragol, molt acostada a la del fetus que inicia un nou recorregut, un viatge desfet de records inútils, deslliurat de repressions, capaç de "recordar les coses oblidades" i de "crear, com del no-res, aquelles que mai no arribarien a perfer-se" (*L'oblit*: 49-50). Seguint Proust,

Aquest estadi –posició induïda– del poeta també parla de la situació que interessa al poeta en el moment inicial de la creació. S’hi refereix amb els temes “aquell buit previ a la creació”, “aquell caos bullent d’imatges encara sense forma”, quan “brolla de sobte el record com una espurna”. (*El Mural*: 106) El descriu com el moment inicial del poema, de la creació que és capaç de fer present tot un “món inèdit i amagat, desconegut, fins i tot per al mateix poeta.” (*Ibid.*) Com una càmera en blanc que projecta les seves ombres, el poeta és allí per percaçar-les. Val a dir, que el blanc és un dels adjectius més constants de volum *L’oblit*, el que dona pas al color de les imatges evocades, dels paisatges (arbres i rius, i ciutats) més estimats i desitjats, ja que el poeta avança també decisivament pels camins d’allò que no va ser, que també va amagar i és capaç d’erigir en el poema. Una forma de percepció que no es realitza en la realitat sinó en l’escriptura.

[...] els meus versos
que es desfeien en cendra, i vaig pensar
des de la mort que foscament em pensa
amb pedres al cervell tota una vida
resumida potser en unes línies (*L'oblit*: 51)

“No podem oblidar –escriu Montaner– que la pedra, la matèria inanimada al capdavall, és la mostra o el símbol de la més absoluta idea de permanència ‘entre nosaltres, humans’, com deia Carles Riba en una de les seues memorables *Elegies de Bierville*”. (*El Mural*: 189) Insisteix al llarg dels articles d’aquest assaig en la recerca constant d’Estellés per “les pedres essencials”, “pedres capitals” que Estellés cerca insistentment en Ausiàs March.

La poesia en la tradició és el guany d’aquesta tensió entre “record” i “oblit” o el buit del no-res. Per això també vull fer constar molt breument l’evolució que descriu l’obra de Jaume Pérez Montaner entre el vers i la prosa poètica, en un vaivé que l’ha retornat novament al vers prenyat, amb versos cabdals com els que llegim a “en la remor del temps” o “sota el poema”. El mirall en què el poeta projecta imatges i versos pren tot un sentit més pregon. Hi llegim:

Tornem a començar i constatem
darrere el crit el silenci insoldable,

el blanc profund en els colors del llenç,
en l’urna fosca el forat de l’aurora.

Sota el poema el nostre propi buit.

(*Solatge*: 54)

Bibliografia

CALAFAT, Francesc (1991): *Camp de mines. Poesia catalana del País valencià (1980-1990)*, Edicions de la Guerra, València.

KEOWN, Dominic (1996), Pròleg a Jaume Pérez Montaner, *L’oblit*, Eds. 62, Barcelona.

JULIÀ, Lluïsa (2007), *Jaume Pérez Montaner. Esbós Crític*. http://www.cervantesvirtual.com/bib_autor/perezmontaner/pcuartoni-vel.jsp?conten=poesia_semblanza

- PÉREZ MONTANER, Jaume (1992): *Màscares*, Alfons el Magnànim, València.
- (1992): *La mirada ingènua*, La Forest d'Arana, València.
- (1994) *Fronteres*, Ed. Bromera, Alzira.
- (1996): *L'oblit*, Edicions 62, Barcelona.
- (2009): *Solatge*, Perifèric Edicions, Catarroja.
- (2009): *El Mural com a fons. La poesia de Vicent Andrés Estellés*, Perifèric Edicions, Catarroja.